

การพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว ของเมืองเก่าวรนคร จังหวัดน่าน

มณีรัตน์ ภาจันทรกุล*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เกริก กิตติคุณ*

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนวรนคร ถือเป็นต้นกำเนิดของอารยธรรมโบราณของจังหวัดน่าน ตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 18 วิถีการดำรงชีวิตของผู้คนที่มีลักษณะเฉพาะแบบไทลื้อที่ผสมผสานความเป็นอารยธรรมล้านนาที่ทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาถึงโบราณสถาน ศิลปวัตถุ และมรดกทางสถาปัตยกรรม

ชุมชนโบราณวรนคร ตามตำนานและพงศาวดารได้บ่งบอกให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชุมชนบริเวณอำเภอปัว จังหวัดน่าน ในลักษณะที่เป็นชุมชนโบราณต้นกำเนิดของอารยธรรมในเขตจังหวัดน่าน จากหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้เชื่อว่าบริเวณวัดพระธาตุเบ็งสกัด เป็นศูนย์กลางของเมืองปัวในอดีต คำอธิบายเกี่ยวกับต้นกำเนิดของบรรพบุรุษของชุมชนแห่งนี้ ปรากฏในลักษณะของตำนานเมืองวรนคร หรือเมืองปัว ดังตำนานปรัมปราที่มีส่วนสอดคล้องกับเอกสารที่เป็นพงศาวดารเมืองน่านและเอกสารอื่น ๆ ของล้านนาอยู่บ้าง การก่อสร้างบ้านเมืองขึ้นที่ปัวนั้น เป็นช่วงเวลาของการก่อสร้างบ้านเมืองในที่อื่น ๆ รอบด้าน ดังเช่น เมืองสุโขทัยทางด้านทิศใต้ เมืองเชียงใหม่ในแคว้นโยนก และเมืองพะเยาทางทิศเหนือ ซึ่งแคว้นเมืองต่าง ๆ นี้ ก็มีส่วนเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์ของเมืองปัวในอดีต (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2537) ทั้งนี้ จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ท่ามกลางขุนเขาน้อยใหญ่ทางทิศตะวันออกของภาคเหนือ หรือที่เรียกว่า ล้านนาตะวันออกซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานหลายร้อยปี ในทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้งที่ยังคงเหลือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านศิลปวัฒนธรรมไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและภาคภูมิใจถึงโบราณสถาน โบราณวัตถุ และมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า

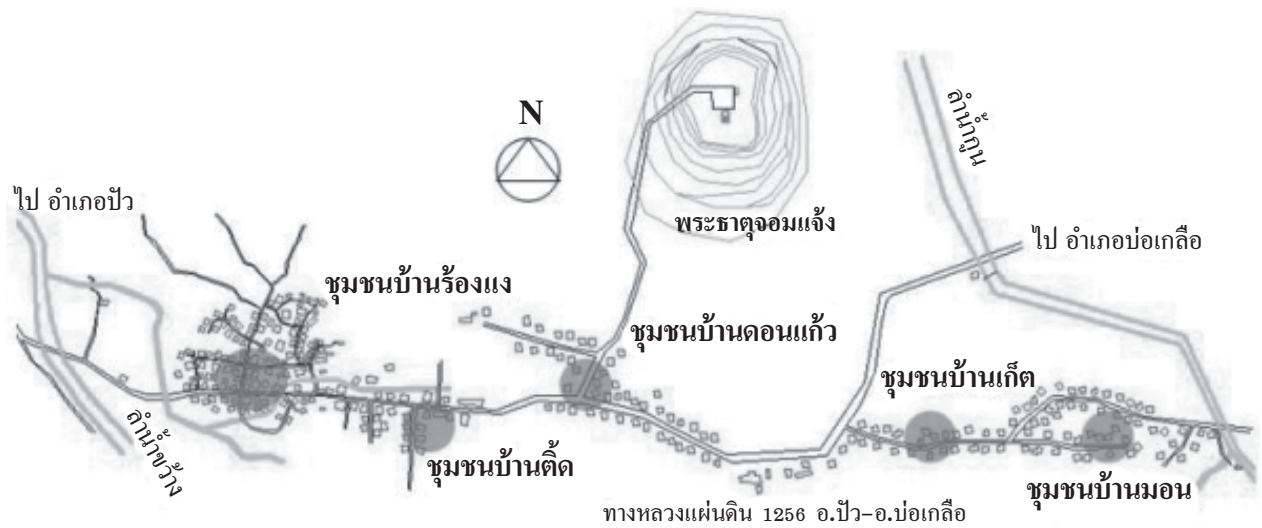
จังหวัดน่าน มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตัวสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น รูปแบบชุมชน อาคารบ้านเรือน ศาสนสถาน จิตรกรรมฝาผนัง การทอผ้า และยัง มีชาวเขาหลายกลุ่มที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่มีความหลากหลายด้านศิลปวัฒนธรรม ประกอบกับการมีสภาพธรรมชาติที่งดงาม ทำให้จังหวัดน่านจึงอุดมไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม จากกระแสการท่องเที่ยวของเมืองน่านขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังเมืองน่านเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะหน้าเทศกาลท่องเที่ยว ในช่วงฤดูหนาว จนเกินขีดความสามารถในการรองรับของเมือง ธุรกิจการค้า และการบริการจึงเกิดการขยายตัวขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ในทุกปี

ผลกระทบจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และการพัฒนาประเทศที่ทำให้เศรษฐกิจแบบทุนนิยมเติบโตขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ เมืองในภูมิภาคล้านนาต่างก็มีธุรกิจ อุตสาหกรรม การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกเกิดขึ้นมากมาย แต่เมืองน่านก็ยังคงเป็นเมืองเล็ก ๆ ที่มี “วิถีคนเมือง” ดำรงอยู่อย่างสงบ เมืองเก่าวรนคร ต้นกำเนิดอารยธรรมโบราณที่ยังคงเหลือสถานที่ทางประวัติศาสตร์ร่องรอยแห่งอารยธรรมไม่มาก ไม่ว่าจะเป็นคูเมืองเก่า กำแพงเมือง ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม อันทรงคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ กำลังถูกอิทธิพลของความเจริญทางด้านวัตถุและการพัฒนาโครงการต่าง ๆ เข้ามาในพื้นที่ จนทำให้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้กำลังเสื่อมสลาย และผู้คนในท้องถิ่นไม่เห็นความสำคัญ แต่กระแสการขยายตัวของเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวก็ทำให้ชุมชนในเขตเทศบาลหลายแห่งตื่นตัว ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวเท่าที่ศักยภาพของแต่ละชุมชนจะสามารถกระทำได้ โดยการพัฒนาและจัดการทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ภายในชุมชน ในขณะที่หน่วยงานท้องถิ่นยังไม่ทราบว่าต้องทำอะไรกับทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่

ทั้งนี้ แนวทางการออกแบบสภาพภูมิทัศน์เมืองเก่าวรนคร เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน ในการรองรับการท่องเที่ยวได้ในอนาคต อันนำไปสู่การพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจ การก่อสร้างปรับปรุงพื้นที่โดยเฉพาะการออกแบบทางเดินเท้า เฟอร์นิเจอร์ริมทาง และการจัดวางผังพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวให้สวยงามและสอดคล้องกับทรัพยากรทางด้านสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม และบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง โดยในการออกแบบต้องคำนึงถึงทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านสถาปัตยกรรมและศิลปวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมของชุมชนกับเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของเมืองเก่าวรนคร

ในการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สอดคล้องและเหมาะสมกับเมืองเก่าวรนคร สำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน มีกระบวนการในการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลวรนคร อำเภอป่า จังหวัดน่าน การสำรวจสภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชน และการจัดเวทีชี้แจงสาธารณะ ซึ่งนำเสนอการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นการทำภาพจำลอง 3 มิติ เพื่อกำหนดรูปแบบงานออกแบบสภาพแวดล้อมในพื้นที่ และการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการชี้แจงสภาพปัญหา การแสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาสภาพแวดล้อมของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในชุมชนและการอนุรักษ์ชุมชน การสร้างแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดจิตสำนึกการรับรู้คุณค่าของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมร่วมกันของชุมชน และดูแลรักษาสภาพแวดล้อมให้เกิดความสะอาดสบายและความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม และการคำนึงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของแต่ละเมือง การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานท้องถิ่น ในแนวทางการพัฒนาพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกรอบงบประมาณที่จัดสรรไว้ การลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสำรวจสภาพครัวเรือน กิจกรรมของชุมชน และสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่าง ๆ การสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการรูปแบบการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน

รูปภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งของพื้นที่ชุมชนโบราณวรนคร อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ผลการศึกษาข้อมูล การสัมภาษณ์ การจัดเวทีสาธารณะ การสำรวจ และลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการรูปแบบการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน พบว่า สภาพปัญหาที่กระทบต่อชุมชนวรนคร เกิดจากการขาดงบประมาณจากท้องถิ่นเพื่อปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวในหมู่บ้านให้สวยงาม เช่น การขาดวัดอุปัชฌาย์ที่จะซ่อมแซมวิหารไทลื้อ วัดร่องแงให้คงสภาพเดิม และการปล่อยปละละเลยให้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่ในสภาพทรุดโทรม เช่น บริเวณฝายเจ้า ส่วนการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อให้ทราบแนวทางการพัฒนาพื้นที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในกรอบงบประมาณที่จัดสรรไว้พบว่า คนในชุมชนขาดความตระหนักและขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ของชุมชน โดยปรากฏให้เห็นจากการสร้างอาคารบ้านเรือนตามสมัยนิยมและรื้อทำลายอาคารเรือนไทลื้อโบราณลง หน่วยงานท้องถิ่นแม้ได้รับงบประมาณน้อย แต่พร้อมที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนให้คงอยู่และสวยงาม แต่ขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญในการออกแบบและปรับปรุงพัฒนารูปแบบภูมิทัศน์โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการประชาสัมพันธ์นักท่องเที่ยวมายังพื้นที่ ชุมชนมีความประสงค์ที่จะพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่ คือ วิหารไทลื้อวัดร่องแง เรือนไทลื้อในชุมชนบ้านร่องแง พระธาตุจอมแจ้ง ศาลหลวง บ้านดอนแก้ว และฝายเจ้า โดยการออกแบบสภาพภูมิทัศน์ที่สัมพันธ์กับสุนทรียภาพชุมชน และสร้างลักษณะเฉพาะของชุมชนไทลื้อที่น่าดึงดูดใจ ในงานด้านสถาปัตยกรรมและงานด้านภูมิสถาปัตยกรรม รวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การแต่งกาย การทำอาหาร การทอผ้า ศิลปะการแสดงและภาษาพูดแบบไทลื้อ เพื่อให้เกิดความประทับใจ และสามารถสนองตอบนักท่องเที่ยวถึงการรับรู้วัฒนธรรมชุมชนอย่างมีสุนทรียภาพ

Tai LueVihara of RongNgae temple

รูปภาพที่ 2 แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม “วิหารไทลื้อวัดร่องแง”

แนวทางการจัดโซนพื้นที่ให้สอดคล้องกับผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน โดยออกแบบและวางผังพื้นที่ให้สัมพันธ์กับแนวคิดการวางผังอาคารแบบล้านนา และการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนวนคร ในบริเวณวิหารไทลื้อวัดร่องแงที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนาสกุลช่างฝีมือของช่างหลวงน่าน สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2310 สถาปัตยกรรมแบบไทลื้อแบบหลังคาซ้อน 3 ชั้น 2 แถว หลังคามุงด้วยไม้ลักษณะเป็นเกล็ด ลักษณะเด่นอาคารวิหาร คือ ไม้แกะสลักเป็นลวดลายพรรณพฤกษาที่หน้าจั่วและทวยรับหลังคาเป็นทวยหูช้างสลักรูปเทวดา ยักษ์ และมนุษย์ที่วิจิตรและงดงาม การอนุรักษ์อาคารใช้วิธีบูรณะวิหารในรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบไทลื้อให้คงสภาพเดิมมากที่สุด และรักษาลวดลายประดับตกแต่งด้วยน้ำยาดูแลเนื้อไม้แกะสลักและใช้สีตกแต่งให้เหมือนโทสนีเดิม ส่วนการพัฒนาสภาพแวดล้อมโดยรอบวิหาร การจัดสภาพภูมิทัศน์โดยรอบตามแนวคิด “สวนธรรมะ” เน้นความร่มรื่นเป็นธรรมชาติเข้ากับวิหาร ใช้พืชพรรณในท้องถิ่น เช่น ต้นพญาเสือโคร่ง ต้นขนุน ต้นข่อย ต้นหมาก และต้นลีลาวดี ทั้งนี้ การจัดสวนสอดคล้องตามมุมมองกับอาคารวิหารในการควบคุมความสูงของไม้ยืนต้นและไม้พุ่ม ไม้ให้บังหรือทำลายความงามของทัศนียภาพที่สำคัญ

การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม “เขื่อนไทลื้อในชุมชนบ้านร่องแง” (รูปภาพที่ 3) การควบคุมอนุรักษ์อาคารและสภาพแวดล้อมโดยรอบเขื่อนไทลื้อในบริเวณศูนย์กลางหมู่บ้าน ที่จัดเป็นลานกิจกรรมที่เปิดโล่ง หรือ “ช่วงชุมชน” โดยการกำหนดมาตรฐานที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารใหม่ในพื้นที่ใกล้เคียง ตามข้อบังคับควบคุมการก่อสร้างด้านต่าง ๆ เช่น ขนาดอาคาร ความสูง รูปทรงหลังคา สัดส่วนระหว่างความกว้างและความสูงของอาคาร ตำแหน่งและสัดส่วนของช่องเปิดต่าง ๆ และรายละเอียดรูปแบบทางสถาปัตยกรรม สีสนพื้นผิวของอาคาร ลักษณะของพื้นที่เปิดโล่งโดยรอบอาคาร ระยะเวลาขุดลอกจนวัสดุที่ใช้ให้กลมกลืนกับเขื่อนไทลื้อ ส่วนการอนุรักษ์ลักษณะสถาปัตยกรรมภายในของเขื่อนไทลื้อจำพวกเครื่องเรือน สิ่งของเครื่องใช้สอย รวมทั้งการดูแลทำความสะอาดให้มีสภาพเหมือนเช่นในอดีตตามวิถีชีวิตแบบไทลื้อดั้งเดิม

Tai Lue-style houses at RongNgae Village

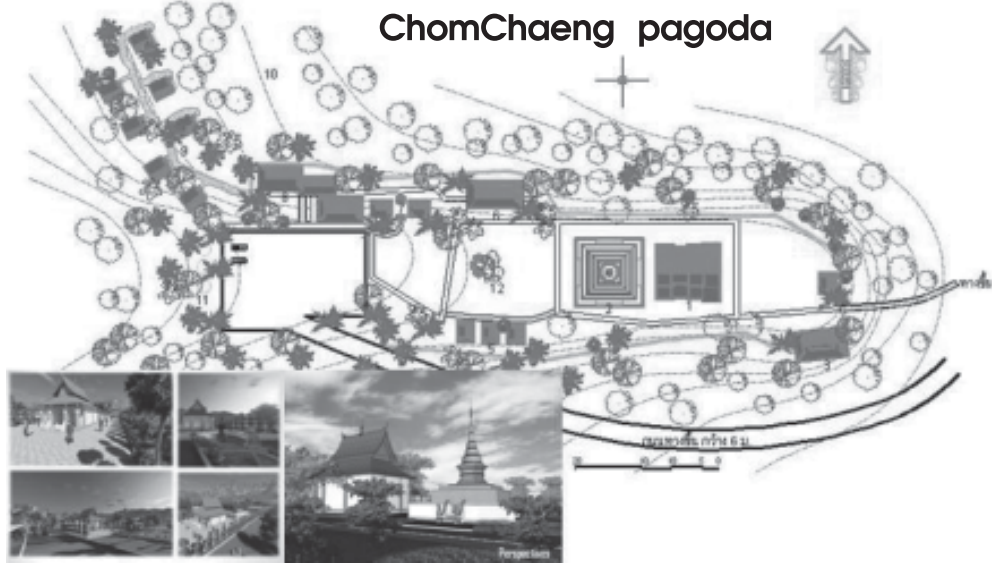

รูปภาพที่ 3 แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม “เรือนไทลื้อในชุมชนบ้านร่องแง”

แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม “องค์พระธาตุจอมแจ้ง” (รูปภาพที่ 4) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านนา ผสมผสานแบบศิลปะสุโขทัยและล้านช้าง สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1800 ในยุคราชวงศ์สุโขทัย ตั้งอยู่บนเชิงเขาล้อมรอบด้วยป่าไม้เบญจพรรณ การปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่บริเวณพระธาตุจอมแจ้ง ใช้หลักการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของความเป็นของแท้ (Authenticity) ได้แก่ ความแท้ด้านทำเลที่ตั้ง ความแท้เกี่ยวกับรูปทรง ความแท้ด้านประโยชน์ใช้สอย และความแท้ด้านฝีมือช่างและวัสดุ

ทั้งนี้ การดำเนินการอนุรักษ์ต้องรักษาความแท้ในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้เกิดคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป และคำนึงถึงระดับการอนุรักษ์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุด (Minimum Intervention) การปรับปรุงองค์พระธาตุโดยไม่สูญเสียสภาพเดิม โครงสร้างใหม่ที่ต่อเติมเข้าไปไม่ทำลายหรือเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะเดิมของอาคาร โดยการออกแบบสถาปัตยกรรมให้สัมพันธ์กับการจัดระบบทางสัญจรและที่จอดรถ เพื่อการเข้าถึงได้ง่าย สะดวกและปลอดภัย ให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมเดิมที่มีความสำคัญในเชิงประวัติศาสตร์

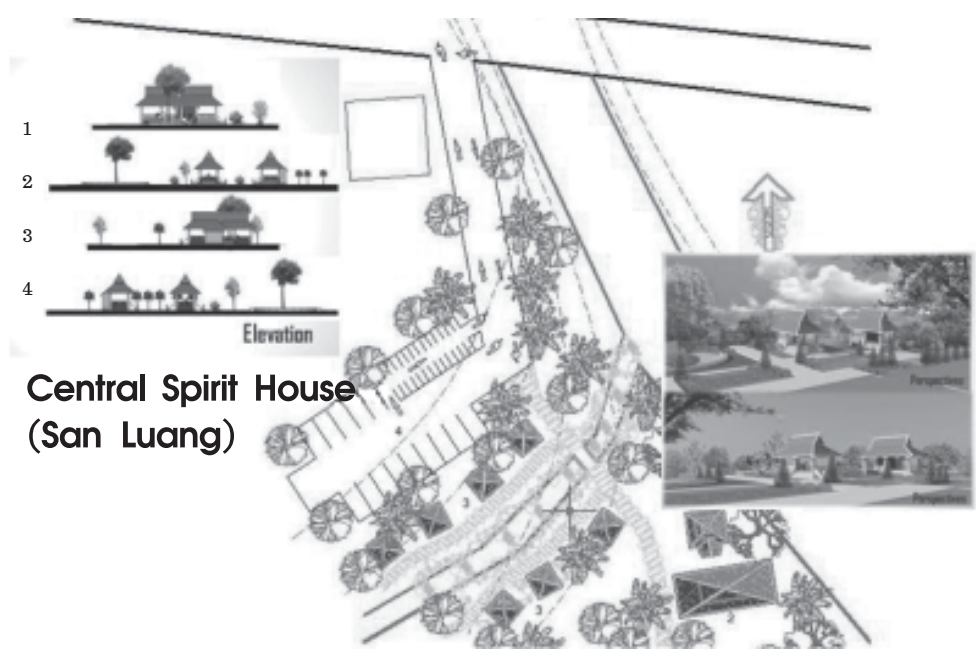
1. พระอุโบสถ	4. หอระฆัง	7. ร้านขายของที่ระลึก	10. ส่วนเช่ากลางคืน
2. พระธาตุจอมแจ้ง	5. ปูถุ	8. ส่วนอาหาร/บริการ	11. Water tank
3. ศาลาชมวิว	6. อาคารกำลังก่อสร้าง	9. ส่วนเช่าพัก	12. ที่ประดิษฐาน พุทธฯ

ChomChaeng pagoda

รูปภาพที่ 4 แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม “พระธาตุจอมแจ้ง”

แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม “ศาลหลวง บ้านดอนแก้ว” (รูปภาพที่ 5) การปรับปรุงและพัฒนาพื้นที่บริเวณศาลหลวง บ้านดอนแก้วที่ใช้ประกอบพิธีกรรมสืบชะตาลูกหลาน อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทลื้อ ในชุมชนวนครยี่ดื้อต่อ ๆ กันมา สภาพพื้นที่ประกอบด้วย ศาลาประกอบพิธีที่มีรูปภาพของลูกหลานที่สืบชะตาดำเนินอยู่ และศาลหลวงภายในเมืองแก้ว เทวรูปศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ โดยบริเวณทางเข้ามีสภาพคับแคบ และอาคารที่ก่อสร้างขึ้นในรูปแบบสมัยใหม่ไม่เข้ากับลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนาของชาวไทลื้อ ทั้งนี้ การออกแบบอาคารประกอบพิธี ในรูปแบบที่ถอดแบบจากศาลาเวียงแก้ว โดยปรับเป็นอาคารประกอบพิธีกรรมในลักษณะเปิดโล่งกว้าง พื้นที่ใช้สอยสามารถรองรับผู้คนจำนวนมาก ส่วนพื้นที่บริเวณโดยรอบทางสัญจรเข้าออกให้กว้างขึ้น และจัดภูมิทัศน์ให้ร่มรื่นในแบบสวนป่าธรรมชาติ มีที่นั่งพักผ่อนในลานกว้าง

Central Spirit House (San Luang)

รูปภาพที่ 5 แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม “ศาลหลวง บ้านดอนแก้ว”

การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมบริเวณ “ฝายเจ้า” (รูปภาพที่ 6) กั้นแม่น้ำกุนเพื่อกักเก็บน้ำ บริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1256 ซึ่งเป็นเส้นทางไปเที่ยวชมอุทยานแห่งชาติดอยภูคา ปัจจุบันขาดการดูแลปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ทำให้นักท่องเที่ยวไม่ได้แวะเข้ามาพักผ่อน การพัฒนาพื้นที่เน้นการปรับปรุงภูมิสถาปัตยกรรม โดยสร้างจุดชมวิวน้ำและพื้นที่พักผ่อนท่ามกลางแมกไม้ป่าตามธรรมชาติ การออกแบบอาคารชายของที่ระลึกนักท่องเที่ยวและร้านค้าในรูปแบบเรือนไทยลือแบบประยุกต์ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้แวะเข้ามาพักผ่อน และการออกแบบภูมิทัศน์ริมทาง พิจารณาจากรูปแบบสีสนและการใช้งานที่เข้ากับเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น เก้าอี้ริมทาง ศาลาพักผ่อน เสาไฟส่องสว่าง เป็นต้น โดยพิจารณาในแง่ของขนาดความสูงที่อนุญาตให้ติดตั้งได้ และโครงสร้างที่รับน้ำหนักต้องมีความแข็งแรงและปลอดภัย รวมทั้งการออกแบบป้ายบอกทางที่ชัดเจนเพื่อประชาสัมพันธ์นักท่องเที่ยวที่จะไปเที่ยวชมอุทยานแห่งชาติดอยภูคา โดยติดตั้งตลอดสองข้างทางบริเวณทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1256 ก่อนถึงฝายเจ้า

รูปภาพที่ 6 แนวทางการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรม “ฝายเจ้า”

แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยสร้างการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของสถานที่ ให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับผู้คนในพื้นที่ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป เพื่อให้เกิดความตระหนักให้เกิดจิตสำนึกในคุณค่าด้านจิตใจ (Emotional Value) ที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่ การสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยการวางแผนและพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของท้องถิ่นในแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรม โดยมีหน่วยงานท้องถิ่น คือ องค์การบริหารส่วนตำบลวรนคร และภาคีเครือข่ายในภาคสังคมอื่น ๆ เช่น วัฒนธรรมจังหวัดน่าน และสถาบันการศึกษา เข้ามา มีบทบาทเกี่ยวพันให้ประชาชนเกิดการอนุรักษ์และหวงแหนในภูมิปัญญาของรากเหง้าตนเอง ทั้งนี้ มีข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนวรนครให้เป็นระบบดังนี้

1. การส่งเสริมข้อมูลด้านข่าวสารและประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น แผ่นพับ เว็บไซต์ ที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติโดยย่อที่จัดแสดงในบรรยากาศสภาพถ่ายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สวยงาม โดยแผ่นพับประชาสัมพันธ์ นำไปไว้ที่สถานที่บริการชุมชนต่าง ๆ เช่น สถานีบริการน้ำมัน และร้านค้าสะดวกซื้อต่าง ๆ ส่วนการสร้าง

เว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนคร โดยการนำฐานข้อมูลไปฝากไว้กับหน้าเว็บไซต์ที่สำคัญของการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน และสร้างเครือข่ายด้านประชาสัมพันธ์ในเฟซบุ๊ก และยูทูป ให้สามารถส่งต่อข้อมูลต่อ ๆ กันไป การสร้างภาพลักษณ์ของชุมชนในวัฒนธรรมไทลื้อทางประวัติศาสตร์ ช่วยเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยวให้กับภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวหวังจะได้รับความรู้และความสนุกสนานพร้อมกัน การอธิบายแผนที่ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวชุมชนนครให้ชัดเจนและเข้าใจง่าย สำหรับนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้และพักผ่อนในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. การส่งเสริมเศรษฐกิจในชุมชนเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งแม้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยส่งผลกระทบต่อพื้นที่ในเขตอนุรักษณ์และใช้งบประมาณด้านการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคเพื่อรองรับกับการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทพาณิชย์กรรมและอุตสาหกรรมมากขึ้น แต่การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นหลักเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งได้รับผลตอบแทนจากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มาจากการท่องเที่ยว ทำให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ จากสินค้าหัตถกรรมในท้องถิ่น การทอผ้า และการบริการที่พักโฮมสเตย์ให้เป็นที่พักพิงร่วมกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนไทลื้อ ในรูปแบบที่พักและอาหารการกินแบบไทลื้อ จัดร้านอาหารในท้องถิ่นที่สร้างความแตกต่างให้กับนักท่องเที่ยวได้แวะชิมและซื้อเป็นของฝากที่เป็นอาหารและขนมของชุมชน การอนุรักษ์ให้มีการแต่งกายแบบไทลื้อในท้องถิ่นต้อนรับนักท่องเที่ยว และจัดโปรแกรมท่องเที่ยวโดยกลุ่มแม่บ้าน แนะนำเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละหมู่บ้าน พร้อมนำชมสินค้าของชุมชนเพื่อสร้างรายได้ในการผลิตสินค้าที่เป็นของที่ระลึกของชุมชน

3. การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้คงอยู่อย่างยั่งยืน โดยการสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพและสร้างงานให้คนในท้องถิ่นไม่ต้องเดินทางไปทำงานในเมือง ไปจากถิ่นฐานบ้านเกิด แม้ว่ารายได้หลักของชุมชนมาจากเกษตรกรรมแต่การท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม ในช่วงหมดฤดูกาลท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมจำนวนน้อยในฤดูฝนโดยส่งเสริมอาชีพเกษตรกรรมปลูกข้าว และผลผลิตทางการเกษตร เช่น ถั่วเหลือง ข้าวโพด เพื่อนำมาผลิตเป็นอาหารและขนมของไทลื้อ เช่น ข้าวแรมพีน และขนมจำพวกแป้งถั่วทอด โดยให้ชุมชนเป็นเจ้าของกิจกรรม เช่น การพัฒนาที่พักแบบโฮมสเตย์ ให้ชุมชนเลือกบ้านที่ปลอดภัยและเจ้าของบ้านมีอัธยาศัยดี หลีกเลี่ยงการดำเนินการของนายทุนและธุรกิจเอกชน ที่อาจจะเข้ามาทำลายระบบความสัมพันธ์ในชุมชนและเกิดการแข่งขันด้านรายได้ และส่งผลกระทบต่อราคาที่ดินและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมในระยะยาว รวมทั้งการฝึกสอนแสดงศิลปวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลานให้แสดงออก ในการจัดการศึกษาด้านวัฒนธรรมในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและในโรงเรียนจอมแจ้ง โดยให้เยาวชนหญิงในชุมชนได้เรียนรู้การฟ้อนรำและเยาวชนชายได้เรียนรู้การตีกลองสะบัดชัย เพื่อสามารถหารายได้ในการแสดงให้กับนักท่องเที่ยวในช่วงวันหยุด หรือช่วงเย็นที่มีการจัดเทศกาลถนนคนเดินในชุมชนเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

4. การส่งเสริมคุณค่าของชุมชนที่เกิดจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต และภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ตามระบบความเชื่อ พิธีกรรม และการดำรงชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ไม่เพียงแต่ภาระของภาครัฐและหน่วยงานท้องถิ่นที่อาจดูแลได้ไม่ทั่วถึง แต่เป็นบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ และการให้ประชาชนมีส่วนร่วม

5. การจัดระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวภายในชุมชน (Tourism Facility Management) องค์การบริหารส่วนตำบลวรนคร ไม่เพียงแต่จัดสรรงบประมาณในการตัดถนนและจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเท่านั้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานควรยึดความสมดุลทางวัฒนธรรมบนรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่อาจก่อผลในระยะยาวต่อชุมชน ก่อให้เกิดผลกระทบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในชุมชนของพื้นที่สีเขียวและพื้นที่ที่ปกอาศัยของชุมชนได้รับมลภาวะและทำลายระบบวิถีชีวิตของชุมชนดั้งเดิม ระดับผลกระทบทางมลพิษที่ยอมรับได้ จุดที่ความสมดุลทางนิเวศวิทยาที่ยังคงอยู่ได้ การตัดสินใจต่อโครงการพัฒนาควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรับรู้และตัดสินใจ

ดำเนินโครงการร่วมกันทุกครั้ง ระบบและบริการทางสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ที่หน่วยงานท้องถิ่นต้องดูแลอย่างดี รวมถึงสร้างการเข้าถึงที่สะดวกสบายและปลอดภัย

ทั้งนี้ รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ควรพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมทั้งในเชิงสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอยควรคำนึงถึงความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมชุมชน และเพิ่มมูลค่าของด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป การร่วมคิดร่วมทำเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของชุมชนต้องพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นของโครงการพัฒนาที่ขาดการคำนึงถึงต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและลักษณะทางวัฒนธรรมของสังคมในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิงและบรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เกรียงไกร เกิดศิริ. 2549. เชียงตุง : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณร่วมวัฒนธรรมล้านนา. กรุงเทพมหานคร : อุษาคเนย์.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. 2551. ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อุษาคเนย์.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2546. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการนำร่องเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จามรี อาระยานิมิตสกุล. 2550. เอกสารประกอบการสอนวิชาพืชพันธุ์และการออกแบบ. ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นัตร์ชัย พงศ์ประยูร. 2527. ภูมิศาสตร์เมือง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- เฉลิม รัตนทัศนีย์. 2539. วัฒนาการศิลปสถาปัตยกรรมไทยพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- ฐานิสวรี เจริญพงศ์. 2543. เกี่ยวกับสุนทรียภาพในสถาปัตยกรรม. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณวิทย์ อ่องแสวงชัย. 2554. การศึกษาทรัพยากรด้านสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองน่าน เพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เดชา บุญค้ำ. 2538. คู่มือพัฒนาภูมิทัศน์เมืองเพื่อการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- เดชา บุญค้ำ. 2542. การอนุรักษ์ทัศนียภาพ. เอกสารการสัมมนาเชิงวิชาการ เรื่อง การปรับปรุงและพัฒนาภูมิทัศน์ กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: เบรน มีเดีย.
- เดชา บุญค้ำ. 2543. ต้นไม้ใหญ่ในงานก่อสร้างและพัฒนาเมือง. ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวิวงศ์ ศรีบุรี. 2541. รายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA). กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโลกสีเขียว.
- ธราดล เสาร์ชัย. 2549. รายงานการวิจัย เรื่อง การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของทัศนียภาพเมือง บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์.
- ธาดา สุทธิธรรม. 2533. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร : บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด.
- ธีระพงษ์ แก้วหาญ. 2546. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ประชาคม ประชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 9. ขอนแก่น : โครงการจัดตั้งมูลนิธิเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง.
- บัณฑิต จุลาสัย. 2541. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางด้านสุนทรียภาพ. สารศาสตร์สถาปัตย์. กรุงเทพมหานคร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 204-231
- บัณฑิต จุลาสัย. 2546. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมกับการออกแบบสถาปัตยกรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- บัณฑิต จุลาสัย. 2547. การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมทางด้านสุนทรียภาพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศวดี บุญเกียรติ. 2546. เมืองกับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : พี.เพรส.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. 2526. หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์.
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร. 2541. พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม มูลฐานทางพฤติกรรมเพื่อการออกแบบและวางแผน. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. 2537. การรับรู้เมืองเก่า: กรณีศึกษาเมืองเก่าจังหวัดน่าน. วารสารศิลปวัฒนธรรม 15 (กรกฎาคม): 168-171.
- สฤณี ดิยะวงศ์สุวรรณ. 2548. แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมือง เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมเมืองเก่านครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2549. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2551. คู่มือการประเมินผลกระทบทางสายตาจากสิ่งก่อสร้างประเภทอาคาร. ในเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง การจัดการสิ่งแวดล้อมภูมิทัศน์. 25 ธันวาคม 2551.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2541. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : บริษัทคุ้มครองมรดกไทย.
- สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร. 2547. แผนพัฒนากรุงเทพมหานครสู่เมืองน่าอยู่. ปรับปรุงครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร.

ภาษาอังกฤษ

- Yoshinobu, A. 1983. The Aesthetics Townscape. Cambridge : MIT Press.
- Aitchison, J. 1995. Cultural Landscape in Europe : a geographical perspective. Von Droste
- Moughtin, C. 1996. Urban design. Oxford : Butterworth Architecture.
- Gosling, D. 1984. Concepts of urban design. London : Academy Editions.
- Cullen, G. 1961. The Concise townscape. New York : Van Nostrand Reinhold.
- Haber, W. 1995. Concept Origin and Meaning of Landscape. New York : UNESCO.
- Kravel, J. 2007. Urban Element. Spain : Page One Publishing Private.
- Gibbons, J. and Milne, T. 1991. Urban streetscapes. Oxford : BSP Professional
- Lynch, K. 1977. The image of the city. Cambridge : The MIT Press.
- Lang, J. 1994. Urban Design : the American Experience. New York : Van Nostrand Reinhold.